

УДК 371

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ
ОСВІТІ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРАКТИВНОГО
НАВЧАННЯ**

Л. І.Даниленко

У статті проаналізовано тлумачення понять «умова», «педагогічні умови». Визначено, що педагогічні умови підпорядковані зовнішнім і внутрішнім чинникам. Обґрунтовано особливості й взаємозв'язок структурних компонентів (мотиваційний, когнітивний, операційний) готовності вчителя до застосування інноваційних технологій навчання. Зроблено висновки щодо необхідності дотримання визначених педагогічних умов фахової підготовки, що здійснюється з метою формування готовності вчителя у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Ключові слова: умова, педагогічні умови, компоненти готовності, інноваційні технології, післядипломна освіта.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЯ В
ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ОБРАЗОВАНИИ К ПРИМЕНЕНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ**

Л. И.Даниленко

В статье проанализированы толкования понятий «условие», «педагогические условия». Определено, что педагогические условия подчинены внешним и внутренним факторам. Обоснованы особенности и взаимосвязь структурных компонентов (мотивационный, когнитивный, операционный) готовности учителя к применению инновационных технологий обучения. Сделаны выводы о необходимости соблюдения определенных педагогических условий профессиональной подготовки, осуществляется с целью формирования готовности учителя в последипломном образовании к применению инновационных технологий интерактивного обучения.

Ключевые слова: условие, педагогические условия, компоненты готовности, инновационные технологии, последипломное образование.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING TEACHER READINESS FOR USE INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF THE INTERACTIVE TRAINING IN POSTGRADUATE EDUCATION

L.I.Danilenko

The article analyzes the interpretation of notion «conditions», «pedagogical conditions.» It has been determined that the pedagogical conditions always depend on external and internal factors. The external factors include characteristics of the educational process; the content of educational material; interpersonal interaction. The internal factors may include the level of professional motivation of teachers and their need for self-improvement; their tendency, interest in professional development. The features of the structural components of readiness for application of innovative technologies: motivation (orientation, personal goals); cognitive (knowledge, representation); operational (skills). The necessity to adhere the identified conditions for the purpose of formation of teachers' readiness to use innovative technologies has been confirmed.

Keywords: condition, pedagogical conditions, the components, availability, innovative technologies, postgraduate education.

Постановка проблеми. В умовах модернізації освітньої парадигми традиційна система підвищення фахової кваліфікації педагогічних працівників у післядипломній освіті є недостатньою і не може задовольнити сучасні вимоги суспільства. Відомо, що процес професійного розвитку вчителя є тривалим і складається з різноманітних видів діяльності. Проте провідне місце у цьому процесі вчені віддають формуванню в педагогів готовності до професійної діяльності. Для забезпечення позитивної динаміки навчально-виховного процесу є потреба в підготовці конкурентоспроможних фахівців, які готові до використання інноваційних технологій навчання, зокрема інтерактивної технології. Специфіка цієї технології має розвивальну та особистісно орієнтовану сутність. Саме тому набуває актуальності не лише оновлення змісту навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, а й визначення педагогічних умов, за яких оптимізується процес формування готовності фахівців до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага професійній підготовці вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І.Зязюн та ін.); готовності вчителя до інноваційної діяльності (Н. Волкова, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Остапчук, О. Сухомлинська та ін.); теоретичним питанням використання дидактичних можливостей технологій інтерактивного навчання присвячені дисертаційні роботи (О. Пометун, Л. Пироженко, О. Комар та ін.). Однак, на сучасному етапі з'явилися реалії, що вимагають нових підходів до підвищення фахового рівня вчителів, зокрема питання педагогічних умов формування професійної готовності до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Мета статті – з'ясувати поняття «умова», «педагогічні умови», що забезпечують формування професійної готовності вчителя у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових завдань дослідження стало з'ясування педагогічних умов формування та розвитку складної особистісної якості учителів – готовності до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Умова – філософська категорія, яка виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може. Умови становлять те середовище оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається [11, с. 259]. Н.Тализіна дає таке визначення: «умови – це обставини, від яких залежить наявність чи зміна будь-чого, що зумовлено ними» [9, с. 9]. Таким чином, поняття «умова» трактується в двох аспектах: 1) як середовище, у якому перебувають; 2) як обстановка, у якій що-небудь відбувається [12].

Відповідно до змісту і структури педагогічного процесу розрізняють педагогічні, дидактичні та методичні умови. У педагогіці вищої школи «умова – це те, що має деякий причинний вплив» [3, с. 320]. Педагогічні умови розкриваються через категорію для визначення системи форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися і необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [4].

Важливим завданням системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників як складової післядипломної освіти є створення та реалізація умов для забезпечення особистісного та професійного розвитку вчителів. У нашому дослідженні ми виходимо з розуміння умов як зовнішніх і внутрішніх, необхідних і достатніх обставин, в яких виникає, існує й розвивається позитивне освітнє середовище (процес, система, явище).

Трансформуючи значення слова «умова» на педагогічну діяльність викладачів, методистів і слухачів курсів підвищення кваліфікації, ми матимемо справу з педагогічними умовами формування готовності вчителів біології до запровадження інноваційних технологій інтерактивного навчання. Під педагогічними

умовами розуміємо як обстановку, в якій організується та проводиться робота у напрямі формування готовності вчителів біології до запровадження інтерактивного навчання, так і чинники, які на неї впливають. А тому до цієї категорії можна зарахувати все, що здійснюється під керівництвом викладачів та методистів і впливає на оволодіння вчителями інноваційними технологіями інтерактивного навчання.

Педагогічні умови завжди підпорядковані зовнішнім і внутрішнім чинникам: до зовнішніх можна віднести, наприклад, особливості організації навчального процесу, зміст навчального матеріалу, побудову міжособистісної взаємодії учасників навчання тощо; до внутрішніх – рівень професійної мотивації вчителів біології, їхня потреба у самовдосконаленні, їхні нахили, уподобання, зацікавленість у професійному розвитку тощо [13].

У нашому дослідженні визначено, що результатом формування готовності є особистісне надбання кожним учителем відповідної готовності. Також визначено конкретний зміст компонентів готовності вчителів біології до застосування інноваційних технологій: мотиваційного (орієнтації, ставлення і особистісні цілі), когнітивного (знання, уявлення), операційного (уміння й навички).

Так, мотиваційний компонент містить всю різноманітність цілей та завдань педагогічної діяльності: від основної мети, а саме формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості, до конкретних завдань формування окремих якостей чи їх елементів, і реалізується за умови відповідної взаємодії викладача, методиста і слухача, якщо емоційно-оцінювальна діяльність пронизує елементи навчання й безпосередньо передбачена у результатах навчання. Таким чином, для забезпечення формування у вчителів під час навчання на курсах підвищення кваліфікації мотиваційного компонента готовності необхідно: наповнити емоційно-ціннісну сферу навчального процесу відповідною інформацією, способами навчальної діяльності, формами спілкування тощо, які б надавали можливість формувати у вчителів біології мотивацію до фахової інтерактивної діяльності, інтерес до неї, позитивне особисте ставлення до інтерактивного навчання та прагнення до накопичення відповідного педагогічного досвіду, тобто досягнути мети навчання, яка визначається актуальними завданнями, висунутими суспільством перед закладами післядипломної педагогічної освіти в державних документах про освіту.

Дослідження витоків проблеми ефективності засвоєння знань стосовно інноваційних технологій дозволяє представити отримання результатів навчання у процесі передачі й осмислення навчальної інформації. У навчальному процесі джерелом передачі інформації прийнято вважати викладача, а приймачем виступає слухач курсової підготовки. Так, система навчання за інноваційними технологіями (зокрема інтерактивна технологія) являє собою алгоритм, який реалізує і контролює передачу відповідної інформації, повідомлень, дій між суб'єктами навчання. При цьому сам процес передачі й отримання знань підлягає активному впливу характеристик мотивації навчання і залежить від самостійних якостей тих, хто навчається.

Отже, як першу умову формування готовності вчителів біології до застосування інноваційних технологій можна розглядати створення під час навчання спеціального емоційно-позитивного середовища навколо питань зростання інноваційного потенціалу вчителів, зокрема їх оволодіння інтерактивною технологією навчання.

Наступним компонентом готовності вчителів біології до застосування інноваційних технологій є когнітивний компонент, який відображає сутність того, що реалізується в процесі досягнення як загальної мети навчання, так і кожного завдання зокрема та сприяє поглибленому розвитку професійних інтересів і нахилів. Отже, для забезпечення формування у вчителів біології когнітивного компонента готовності до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання необхідно відібрати та відструктурувати навчальний матеріал таким чином, щоб він містив необхідну інформацію, яка б дала змогу вчителю, на основі якісно засвоєних знань та сформованих уявлень, розвинути у себе здатності інтерактивного вчителя.

Формування когнітивного компонента потребує переорієнтації навчального змісту професійного модуля навчального плану курсової підготовки, зокрема психолого-педагогічних та фахових дисциплін на підготовку вчителів біології до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання, а це, відповідно, потребує нових елементів навчальної інформації. Інформація, що подається у процесі навчання, має бути достатньою, щоб забезпечити формування у слухачів не лише когнітивного компонента готовності, а й усього особистісного утворення в цілому, тобто його операційного та мотиваційного компонентів.

Таким чином, другою педагогічною умовою формування готовності вчителів біології у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання є переорієнтація навчального змісту професійного модуля навчального плану курсової підготовки, зокрема фахових і психолого-педагогічних дисциплін на підготовку вчителів до застосування технологій інтерактивного навчання.

Наступний компонент готовності – операційний. Його структурними елементами є відповідні уміння

та навички. Це уміння застосовувати у своїй професійній діяльності інтерактивні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності учнів, послідовно і ефективно запроваджувати всі елементи технології, зокрема проектно-конструктивні, комунікативні та дидактико-організаційні. Наявність цього компонента в структурі готовності вчителів біології у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання дозволяє підвищити загальний інноваційний та професійний потенціал вчителя, оскільки необхідні уміння і навички застосування інтерактивних форм і методів роботи дозволяють учителю ефективніше розв'язувати задачі, використовувати й інші складові інноваційного навчання, виховання і розвитку учнів.

У процесі формування готовності вчителів біології у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання, у процесі контакту викладача зі слухачами процес навчання являє собою чітко організовану процедуру, в якій викладач одночасно діє і як фасилітатор, у рамках розробленого і керованого ним же сценарію. Слухачі курсів підвищення кваліфікації є партнерами між собою, а викладач теж виступає партнером для них, причому у будь-якій позиції або ролі, яку він займає, це досить активний і об'єктивний споглядач, оцінювач і одночасно безпосередній учасник навчального процесу.

На цей час освітній стандарт чітко визначає типологію форм навчального процесу у закладах післядипломної педагогічної освіти – лекція, практичне заняття, семінар, тренінг. Для формування готовності вчителів біології до застосування інноваційних технологій вищеозначені традиційні форми мають бути урізноманітненні за допомогою елементів інтерактивної технології.

За умови організації такого навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації ми фактично прискорюємо засвоєння тих знань, які одержують вони під час проведення теоретичних і практичних занять. Адже у процесі спілкування «слухач-викладач» розвивається база знань певного соціуму (групи) у вигляді дидактичного, особистісного новоутворення (кожний доповнює і збагачує іншого).

Слухачі, навчаючись за інтерактивною технологією, усвідомлюють, що у процесі її застосування викладач виступає як організатор процесу навчання, консультант, співрозмовник, одноступінь. Через застосування інтерактивної технології у них розвиваються риси демократичного громадянина і демократичного вчителя (прагнення до співробітництва, намагання отримати якомога більше педагогічних, психологічних й фахових знань з предмету і досвіду рефлексії, власна думка й уміння довести її оточуючим, уміння аргументувати, слухати іншу людину, поважати альтернативну думку).

Застосування інтерактивної технології у навчанні слухачів курсів підвищення кваліфікації у післядипломній освіті дозволяє вчителю виступити в ролі «активного суб'єкта педагогічної взаємодії, здатного самостійно організувати свою діяльність, специфічно спрямовану на розв'язання конкретних професійно-орієнтованих завдань» [5, с. 24].

Таким чином, третьою умовою формування готовності є обов'язкове включення у навчальний процес інтерактивної технології та навчального тренінгу як окремої форми проведення занять. Поступовий перехід до кредитно-модульної системи навчання у післядипломній освіті з усією очевидністю заперечує авторитарний стиль і передбачає навчальну співпрацю викладача зі слухачами у середовищі слухачів. Така співпраця реалізується у спільній розвивальній діяльності, встановлюється взаєморозуміння, проникнення у духовний світ один одного, збагачення особистісного життєвого досвіду й інтелектуального розвитку кожного індивіда, який бере участь у колективних формах роботи і аналізує результати такої спільної діяльності.

Співробітництво як спільна діяльність, як організаційна система активності суб'єктів, які взаємодіють між собою, характеризується: просторовою і часовою співприсутністю; єдністю мети; організацією і управлінням спільною діяльністю; розподілом функцій, дій, операцій; наявністю міжособистісних стосунків.

У процесі організації навчання через навчальне співробітництво, у післядипломній освіті, розвивається і соціально-психологічна компетентність вчителя, а саме: здатність педагога ефективно взаємодіяти з оточуючими його людьми в системі міжособистісних стосунків. Такий педагог вміє орієнтуватися у соціальних ситуаціях, правильно визначає індивідуальні особливості особистості, емоційний стан людей, що його оточують, він здатний обирати адекватні способи взаємодії з ними і реалізовувати ці способи в процесі своєї педагогічної діяльності.

У нашому випадку за допомогою спеціальних форм навчання (насамперед тренінгових) відбувається забезпечення психологічного підґрунтя професійного розвитку та професійно-особистісної самореалізації фахівців (знання інтерактивної технології, спілкування та самопізнання), яка сприяє найбільш комфортному і продуктивному існуванню особистості, проявам індивідуальної суб'єктної активності, формуванню знань та навичок ефективної пізнавальної діяльності (наприклад, критичного мислення), необхідних для дієвої самоосвіти тощо.

Таким чином, четвертою умовою формування готовності у вчителів біології у післядипломній освіті

до запровадження інтерактивної технології буде створення для слухачів на курсах підвищення кваліфікації атмосфери співробітництва під час занять між викладачами і слухачами.

Реалізація визначених педагогічних умов може позитивно вплинути на досліджуваний нами феномен – формування готовності вчителів у післядипломній освіті до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Висновки. Таким чином, педагогічні умови формування готовності вчителів до застосування інноваційних технологій у профільному навчанні утворюють цілісну структуру з визначеними компонентами (мотиваційний, когнітивний, операційний). Для формування складного особистісного утворення, яким є професійна готовність до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання, необхідно дотримуватися системи вищезначених педагогічних умов, представлених на трьох рівнях теоретичного узагальнення.

Подальші наукові розвідки в рамках зазначеної проблеми ми вбачаємо у дослідженні інших педагогічних умов формування готовності вчителів до застосування інноваційних технологій інтерактивного навчання.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: [навчальний посібник] / С. У. Гончаренко, П. М. Олійник, В. К. Федорченко та ін. [за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника]. – К.: Вища школа, 2003. – 323 с.
3. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.] / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.]; за ред. З. Н. Курлянд. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
4. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: [навч. посіб.] / [О. М. Пехота та ін.]. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.
5. Пометун О. І. Інтерактивне навчання як сукупність технологій / О. Пометун, Л. Пироженко // Сільська школа України. – 2004. – №16-17. – С. 24.
6. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н. – 2002. – 136 с.
8. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: [монографія] / Валентин Васильович Рибалка. – К.: Вища школа, 1996. – 362 с.
9. Талызина Н. Ф. Теоретические основы разработки модели специалиста / Н. Ф. Талызина. – М.: Знание, 1986. – 164 с.
10. Технологія. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2003. – С. 1245.
11. Философский словарь / [под ред. И. П. Фролова]. – Политиздат, 1987. – 588 с.
12. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. Л. Ф. Ильичев]. – М.: Советская энциклопедия. – 1983. – 839 с.
13. Чубарук О. Умови функціонування та розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів / О. Чубарук // Післядипломна освіта в Україні. – 2005. – №1. – С. 58.